

A HUSZONHATODIK ÉV

A vershez értő színész, előadóművész jól tudja, hogy csak a középszerű és rossz versek születnek meg egyszer s mindenkorra, örök egyformaságra. Az igazán nagy vers, az igazi költészet örökkévalósága: hogy szüntelenül újra és újra születik, valahányszor értőn, rokonlélekkel szólaltatja meg valaki — aki hivatva van rá. Ezért is ritka az ilyen pillanat. Verset szépen mondani sok tehetséges színész tud, Gáti József is. De Gáti azon kevesek közé tartozik, akikben olykor újraszületik a vers, mintha sohasem létezett volna, s most teremődne meg egy utánozhatatlan hangból, sajátos egyéniségből, aki ugyanakkor el is tűnt, személytelenné lett a verssorok mögött. Ezt a ritka pillanatot teremtette meg Gáti József a tévében Szabó Lőrinc nagy lírai rekviemjének, A huszonhatodik évnek szonettjeivel.

Gáti kulturált, tudatos mestere-tanára a versmondásnak. Bizonyágot tett arról szakértelemmel írt, okos könyvével, s méginkább versmondói gyakorlatával. De a verssel való találkozás titkáról, az újratemtés pillanatáról ő sem szól, nyilván, mert oktadni nem lehet, ez az előadó legfelsőbb ügye. Föl lehet készíteni rá a hangot, az arcizmokat, a szemet; meg lehet tanulni harmóniába fogni a vers

zenéjét és értelmét; begyakorlottnak lenni, s ugyanakkor spontánnak, könnyednek — akár egy akrobata — a vers kifeszített ívén a magasban. De ez még nem maga a titok, a paradoxon: a színész személyének tökéletes feloldása a versben, míg szuggesztív, értelmező egyénisége megmarad. Sokan eljutnak a félútig: már el tudnak tűnni e vers mögött, de egyéniségük színével együtt; mások szerepet sejtenek a versben: a költőt kezdik játszani. Gáti tökéletesen feloldódik a versben — ha ilyen ritka pillanatot ér el, mint ezúttal — s ekkor érezzük legerősebben a jelenlétét.

Pillanatot mondunk, de ezt hosszú évek előzik meg. Volt idő — sokáig tartó rádiós időszak —, amikor Gáti csak a hangjával volt a színészi pályán: szép, férfias hang, egy mély orgona. Mit lehet kezdeni drámában, prózában egy orgonával? Eleinte még versben is keveset. Évek munkájába tellett, száz és száz versen csiszolta, míg úrrá lett ezen a tül-szép hangon. Közben megtanulta egész fizikumát alárendelni a versben levő érzelmeknek, gondolatoknak; azoknak a költőknek, akiket szeretett. Először Babits volt az. Jónás könyvének Gáti-interpretációja ma is utolérhetetlen. S ezt legalább húsz év intim együttélés előzte meg

a verssel. S bizonyára alig kevesebb Szabó Lőrinc világirodalmi rangú, csodálatos szonettjeinek előadását.

Annál is inkább, mert versmondásán kívül volt az előadásának egy másik, kevésbé szembetűnő érdeme: a válogatás. A kötet százhusz szonettjéből csak annyit mondhatott el, amennyi egy félórába belefért. És mégis e nagy lírai rekviem csonkítatlan élményét adta. Egyetlen megbontatlan élményét e pompázatos gyásznek, a társ nélkül maradt szerető s a tárgy nélkül maradt érzelmi vágy dühöngő-átkozódó, rémült szavaitól a lassan emlékké fényesedő szelídülő szerelemig, a halál értelmetlenségébe ütköző férfielme kétségbeesésig és lehiggadásáig. A szonettek minden finom rezdülését, drámai fordulatát, érzelmi hullámát és gondolatát megőrizte a válogatás.

Az élmény zavartalanságában része volt az előadás rendezőjének, Zsurzs Évának és operatőrjének, Czabarka Györgynek, akik végre mellőztek minden kelleket, fölösleges háttérrel. Csak a versmondó Gáti arcára, hangjára koncentráltak. Így csupán a fájó, suttogó-kiáltó szonettek voltak jelen a képen.

HEGEDŰS ZOLTÁN